

LUKUVIHJE

PERTTI KOISTINEN:
Työ, työvoima & politiikka.
Tampere: Vastapaino, 2014.
443 s.

HEIKKI RÄISÄNEN
Tutkimusjohtaja
TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
heikki.raisanen@tem.fi



TEORIASSA HYVÄ KIRJA

Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan professori Pertti Koistisen kirjoittaman laaja-alaisen työpöytäkirjan katsotaan kirjan takakannessa soveltuvan korkeakoulujen oppikirjaksi ja työvoimapolitiikan käsitteelliseksi.

Vaikka Koistisella olisi pitänyt olla oikein hyvät edellytykset toimivan oppikirjan laatimiseen, jää kokonaiskuva epäselväksi. Tämä johtuu sisällön vaihtelevuudesta: siinä missä työmarkkinoita koskevat teoriat jäsenellään ja esitellään lukijalle ymmärrettävästi ja asiantuntevasti, on reaali maailman ilmiöiden käsitteilyssä monenlaisia ongelmia. Näitä ovat erityisesti virheelliset ja vanhentuneet tiedot. Näiden lukuisten ongelmien vuoksi en pidä teosta oppikirjaksi soveltuvana. Oppikirjojen tarkoitus on perehdyttää aiheeseen ja tarjota uutta ja tosiasioihin perustuvaa tietoa. Oppikirjassakin voi olla virheitä, mutta nyt niitä on liikaa.

Koistinen jäsentelee teoksensa 1) työllisyyden ja talouden kehityksen, 2)

työmarkkinoiden rakenteiden ja instituutioiden tarkasteluun, 3) työvoiman kysyntään, tarjontaan ja työllisyyteen, 4) työttömyyteen ja sen teorioihin, 5) työhön, tuloihin ja tulonjakoon, sekä 6) työsuojeluun ja sosiaalisiin oikeuksiin ja lopuksi 7) aktiiviseen työvoimapolitiikkaan rakentuviksi osiksi.

Maailmanmittainen uusliberalismin salajuoni tulee voimakkaasti läpi kirjan sivuilta. Esimerkiksi (s. 47) "...1990-luvun laman ja sinä aikana vallinneen uusliberalistisen ideologian oloissa sosiaalivaltiota pidettiin myös lamaan syyllisenä. Sen tarjoamia etuisuuksia pidettiin finanssipoliittisena taakkana, ja siksi etuisuuksiin, sosiaaliturvaan sekä sosiaali- ja hyvinvointipalveluihin ajettiin leikkauksia". Kuka piti sosiaalivaltiota lamaan syyllisenä? Leikkauksia tehtiin 1990-luvun lamassa käsittääkseni siksi, että julkinen talous ajautui jyrkästi alijäämäiseksi, luoton hinta nousi ja Suomi uhkasi joutua IMF:n holhoukseen. Jos leikkauksia ei olisi tehty, olisivat sosiaali- ja hyvinvointipalvelut lakanneet toimimasta. Tai esimerkiksi (s. 55–56): "Työvoimapolitiikan kohdalla liberalismin opit ovat olleet yli kahdenkymmenen vuoden ajan niin voimakkaita, että ne ovat tavallaan vieneet pohjan kokonaisvaltaiselta ja tilanteita uudelleen arvioivalta työvoimapolitiikalta".

Koistinen esittää, että työn käsite tulisi laajentaa kattamaan myös palkkatyötä ja yrittämistä laajempi, yhteiskunnallisesti hyödyllisen työn käsite, kuten kotitaloustyö, informaali työ ja hoivatyö sekä taiteellinen työ. Epäselväksi jää, kenen pitäisi maksaa esimerkiksi sosiaaliturvan piiriin kuuluvan työn alan laajentamisesta.

TEORIOIDEN ESITTELY ON YLEENSÄ ONNISTUNUT...

Työllisyyden peruskäsitteissä teos toimii hyvin. Väestön jakautuminen eri ryhmiin esitetään havainnollisena kaaviona. Ehkä

työllisyysasteen käsitteen esittelyn yhteydessä olisi ollut hyvä mainita EU:n tavoitteissa käytettävä 20–64-vuotiaiden työllisyysaste, kun nyt viitataan 15–64-vuotiaiden lukuun. Työvoiman kysynnän käsitteilyssä Koistinen toteaa (s. 108), että "perinteisesti työvoiman kysyntä on vaihdellut talouden nousuihin ja laskuihin nähden noin 1–2 vuoden viiveellä". Noin puolen vuoden viiveellä olisi minusta oikein.

Työmarkkinakerrostumia, instituutioita ja liikkuvuutta käsittelevien hyvien osuuksien jälkeen esiintyy taas haparointia työttömyyden tilastoinnin osalta. Täällä käytetään sujuvasti 1980-luvun terminologiaa (työllisyyskoulutus), vuonna 2010 poistuneita organisaatioyksikköjä (työvoimatoimisto) ja väitetään, että rekisteröityneet työttömät ovat työttömyysturvan piirissä. TEMin työnvälitystilasto on myös osa Suomen virallista tilastoa (SVT), samalla tavoin kuin Tilastokeskuksen työvoimatilastot. TEM ei tilastoi työllisten määrää, kuten Koistinen väittää. "Työttömyysturva hallinnoi Kansaneläkelaitos." Missä on työttömyyskassajärjestelmä ja Finanssi- ja valvonta? Työnvälitystilastojen ei sanota tilastoivan toistuvaistyöttömyyttä, mitä se kyllä tilastoi.

Työttömyyden lajit on esitelty hyvin. Ehkäpä rakenteellisen työttömyyden yhteydessä olisi voinut mainita NAIRU ja NAWRU -termit jo tässä kohdin sekä sen, että myös kitkatyöttömyys kuuluu näin määriteltyyn rakennetyöttömyyteen.

Työttömyysteorioista teos esittelee klassisen, keynesiläisen, mikrotalous-, uusklassisen sekä modernit teoriat palkanasetannasta ja työllisyydestä sekä marxilaisen teorian. Keskeiset oletukset esitetään havainnollisena taulukkona. Koistinen pohtii hyvin työttömyyden sosiaaliteieteellisiä teorioita: "Onko niin, että sosiaaliteieteilijöiden työttömyysteoriat eivät käsittele niinkään työttömyyden syitä vaan pikemminkin työttö-

myyden yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä seurauksia, työttömyyden vaikutuksia työmarkkinoiden toimintaan?” Lukijalle esitellään tässä työttömyys ja valikointuminen työmarkkinoilla, työttömyyden elämäntilanteena sekä työttömyyden sosiaaliset ja moraaliset vaikutukset.

”Yhä suurempi osa väestöstä saa tulonsa sijoitusten ja korkotulojen muodossa” (s. 242). Olisiko väite liioittelua, vaikka funktionaalinen tulonjako onkin muuttunut pääomatulojen eduksi? Tulonjaon mittaaminen esitellään onnistuneesti Gini-kertoimen ja Lorenz-käyrän avulla. Miesten ja naisten tuloeroja käsitellessään Koistinen kysyy mm. ”miksi työnantajat yleensä diskriminoivat naisia”. Sukupuolten tuloeroja käsittelevä osuus on enimmäkseen hyvä ja erilaiset tekijät palkkaerojen taustalla tulevat puretuiksi. Jäin kaipaamaan vain vertailua saman työnantajan palveluksessa saman vaatavuustason tehtävissä.

Työsuojelu ja sosiaaliset oikeudet -luvussa todetaan (s. 289): ”Kun työtuloja ei voi vakuuttaa riskien (eli työpaikan menetyksen) varalta, jää työväestön ainoaksi toivoksi sosiaalivakuutus ja tulonsiirrot, joita työväestö pitää toimeentuloturvan ja riskirahoituksen muotoina”. Eikö ansiosidonnainen työttömyysturva ole juuri työtulojen vakuuttamista työpaikan menettämisen varalle? Riskirahoituksen muotoina?

...MUTTA KÄSITTEISSÄ JA TILASTOJEN KÄYTÖSSÄ ESIINTYY MONESTI HAPAROINTIA

Koistinen kutsuu työllisyysturvaksi mm. työttömyysturvaa, ammatillista koulutusta ja kuntoutusta sekä sosiaalisia oikeuksia. Toisaalla hän katsoo tähän kuuluvaksi myös työehtosopimusjärjestelmän ja työsopimuslainsäädännön, ml. työsuhdeturvan. Työllisyysturvan käsite on hankalasti mielletävä, sillä se sisältää erilaisia järjestelmiä, eikä se aukea niin hyvin kuin puhuminen erikseen työttömyysturvasta, työsuhdeturvasta, sopimustoiminnasta jne. ”Yleisittova” termi esiintyy kirjassa monin paikoin, mutta normaalisitovaa ja näiden välistä eroa ei nähdäkseni ole käsitelty. Esimerkiksi (s. 333) todetaan, että ”sopimukset...an-

tavat suojan myös järjestäytymättömille työntekijöille sekä työnantajajärjestöihin kuulumattomien työnantajien palveluksessa oleville työntekijöille”. Niin antavat, jos sopimus on yleis- eikä normaalisitova. Paikallaan olisi todeta sopimuksen kattavuustulkinnan perustuvan työnantajapuolen järjestäytymiseen.

Sivulla 336 todetaan omaehtoisien koulutuksen työmarkkinatuella tulleen mahdolliseksi vuonna 2010. Suurin merkitys on sillä, että se tuli mahdolliseksi ylipäättään työttömyysetuudella, koska käyttäjistä valtaosa on ansioturvan saajia. Koistinen pitää lähihistorian kansalais-toiminnan voimasta mieleenpainuvina esimerkkeinä mm. UPM:n Voikkaan, Perloksen Joensuun, Stora-Enson Kemijärven ja Nokian Salon tehtaiden sulkemisiin liittyviä tapahtumia. Olivatko nämä mieleenpainuvia esimerkkejä? Irtisanomiset ja lakkautuksethan toteutettiin. Edelleen on oikaistava, ettei Suomessa ole erorahaa. EU:n rakennerahastoista puhutaan epämääräisesti termillä ”rakennemuutosrahastot” (s. 338), kun voitaisiin mainita erikseen aluekehitysrahasto EAKR ja sosiaalirahasto ESR. Muutosturvan kustannuksia Suomessa ja Saksassa käsittelevä laatikko on hyvä osuus.

Koistisella on OECD:tä koskeissa tiedoissaan päivitettävää: OECD:n työsuhdeturvaindikaattoriin viitataan vuoden 2004 julkaisulla, vaikka indikaattori ja tuloksetkin erityisesti alaindikaattoritasolla muuttuivat melkoisesti vuonna 2013 uusitusissa indikaattorissa. Olisi tietysti hyvä käyttää uusia tietoja. Toinen vastaavanlainen, mutta vakavampi puute OECD:hen liittyen on työvoimapolitiikan ohjelmajien jäsenyys, jossa esitetään vanhaa tietoa. Uusi ryhmittely on ollut käytössä jo vuosia, ja sen voi helposti tarkistaa OECD:n vuotuisesta työllisyyskatsauksesta tai järjestön verkkosivuilta. Väite, että ”Suomi on osallistunut OECD:n toimintaan sen perustamisesta lähtien”, ei pidä paikkaansa, vaan Suomi liittyi v. 1960 perustettuun järjestöön v. 1969. Olisi myös hyvä mainita OECD:n Suomen työvoimapolitiikkaa koskeva viimeisin maatutkinta (2009).

OECD:n, Saksan, Ranskan ja Yhdysvaltojen toteuttamien työllistämismallien si-

jasta hakisin selitystä aiempaan tukityölistämisen voimakkaaseen panostukseen meillä lähempää: aluepolitiikasta ja erään pitkäaikaisen hallituspuolueen kiinnostuksesta siihen, että tukiraha jää joksikin aikaa pyörimään paikallistalouteen, mikä osui hyvin yksin tuon ajan aluepoliittisen ajattelun kanssa. Nytemmin politiikka on koulutuspainotteinen.

Erittäin hyvä Koistisen huomio on se, että työvoimapolitiikkana ei yleensä kuvata sitä työvoimapolitiikkaa, jota valtiot harjoittavat esimerkiksi tukiensa auto-teollisuutta, telakkateollisuutta, energiaa ja ympäristöä säästävää kasvua tai julkisten palvelujen kehitystä.

Suhteessa kansainvälisiin järjestöihin Koistinen arvelee, ettei Suomen hallitus tai kansalliset hallitukset ole voineet päätösten sisältöön vaikuttaa. Jäsenethän järjestöissä päättävät.

Työvoimapolitiikan yksityiskohdissa olisi paljon kommentoitavaa, mutta otan vain yhden malliksi: (s. 379): ”Esimerkiksi Suomessa työ- ja elinkeinoministeriö on lopettanut oman tutkimusosastonsa, joka aikaisemmin rahoitti myös akateemista tutkimusta”. Tuossa virkkeessä ei sanota mitään paikkansa pitävää. Tällais-tako yliopistoissa pitäisi opettaa?

Kun Pertti Koistinen ilmeisen vilpittömästi esipuheessa toteaa teoksen kirjoittamisen olleen elämänsä onnellisinta aikaa, on lukijana pakko huomauttaa, että tuota onnellisuutta olisi kyllä saanut mielellään häiritä joukko reaali maailman tosiasioita, jotka nyt on esitetty tavalla, jotka eivät täytä oppikirjan vaatimuksia. Kun olen itsekin ollut oppikirjaa laatimassa, olen Koistisen kirjan luettuani vielä entistäkin vakuuttuneempi siitä, ettei laajan oppikirjan tekemiseen pitäisi kenenkään ryhtyä yksin. Aina oppii uutta.

Kirjallisuus

- HEINONEN, E. & HÄMÄLÄINEN, K. & RÄISÄNEN, H. & SIHTO, M. & TUOMALA, J. (2004), Mitä on työvoimapolitiikka? VATT-julkaisuja 38.
- DUELL, N. & GRUBB D. & SINGH, S. (2009), Activation Policies in Finland, Paris: OECD.